

УДК 94(477.83/.86):323.13(=411.16)''185''

НА ШЛЯХУ ДО РІВНОПРАВНОСТІ: ФРАНЦІШЕК СМОЛЬКА ТА “ЄВРЕЙСЬКЕ ПИТАННЯ” В ГАЛИЧИНІ В СЕРЕДИНІ ХІХ ст.

Назар ВАСЬКІВ

Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: nazik_man@yahoo.com

Важливого значення для правно-політичного розвитку єврейського населення Галичини мали події 1848–1849 та 1867–1868 рр. Суспільні зміни, до яких вони призвели, наблизили час розв’язання єврейського питання, спочатку в Австрійській, а згодом і в Австро-Угорській імперії. Особливу активність у його розв’язанні проявив відомий галицький представник польського політикуму – Францішек Смолька (1810–1899). За його ініціативи відбулася поетапна інтеграція галицьких євреїв у політико-економічне життя і краю, і монархії в цілому.

Ключові слова: Ф. Смолька, єврейське питання, Галичина, “Весна народів”, єврейське населення, Галицький Крайовий Сейм.

У першій половині ХІХ ст. у внутрішній політиці австрійського уряду провідне місце займала єврейська проблематика. Численні обмеження щодо єврейської людності відтерміновували назрілі реформи для їхньої політико-економічної та культурної інтеграції. Курс на пронимецьку асиміляцію так і не вирішив єврейського питання в цілому. У той же час, у своїй більшості єврейське населення прагнуло до законодавчих змін, що в підсумку повинно було забезпечити їм права громадян держави. Їхні прагнення співпали в часі з національними інтересами польських політичних середовищ, що активізували свою діяльність напередодні та під час “Весни народів”. Одним із яскравих представників цього руху виявився відомий у майбутньому громадсько-політичний діяч Ф. Смолька, який, підтримуючи домагання юдейської спільноти, заклав основи вирішити і єврейську проблему.

Постать Ф. Смольки та його політична діяльність достатньо ґрунтовно висвітлена і в зарубіжній, і у вітчизняній історіографії. Серед польських дослідників, котрі у своїй більшості зосередили увагу на біографічних даних та громадській діяльності Ф. Смольки, варто виокремити праці Кароля Відмана¹, Станіслава Смольки², Станіслава Кенєвіча³, Юзефа Кеніґа⁴, Станіслава Шнюр-

¹ Karol Widman, *Franciszek Smolka: wspomnienie biograficzne*. (Lwów, 1868).

² Stanisław Smolka, *Dziennik Franciszka Smolki: 1848–1849 w listach do żony*. (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1913).

³ Stanisław Kieniewicz, “Smolka Franciszek Jan (1810–1899)”, *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, отримано доступ 06 квітня 2018 р., <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/franciszek-jan-smolka>

⁴ Józef Kenig, *Franciszek Smolka*. (Warszawa, 1899).

Пепловського⁵ та ін. Діяльність Ф. Смольки як політика в Галицькому Крайовому Сеймі відображена в публікаціях українського історика Ігоря Чорновола⁶. Попри це, згадані дослідники опосередковано вказували на його візію, як вирішити єврейське питання в Галичині. Виняток становлять фрагментарні свідчення про таку зацікавленість та його практичне втілення у єврейського історика Маєра Балабана⁷, який високо оцінив внесок Ф. Смольки на цьому шляху. З огляду на це, постає необхідність проаналізувати ставлення та пропозиції Ф. Смольки щодо вирішення єврейської проблеми в Галичині станом на середину XIX ст.

Перехідним етапом для єврейської спільноти в часі здобуття рівних громадянських прав виявились події 1848–1849 рр. Тут доцільно зупинитись на передумовах та причинах зростання активності серед галицьких юдеїв напередодні “Весни народів”. Зокрема, реформи Марії-Терезії та Йосифа II у вирішенні єврейського питання не підтримали цісарі Леопольд II (1790–1792) та Франц I (1792–1835). За час їхнього правління австро-єврейські відносини погіршились. Євреїв обмежили в правах на свободу віросповідання, а також перешкоджали їм займатись сільськогосподарською діяльністю. Вони позбавлялись права на оренду земель, окрім шляхетських, а також на їх успадкування. Розпорядження 1816 р. та 1827 р. регламентували діяльність єврейських кредиторів, котрі мали право після закінчення визначеного терміну накладати арешт на закладену в них нерухомість, однак були позбавлені можливості володіти та управляти нею. Згідно з декретами 1804 р. та 1814 р. євреям не дозволялось торгувати селітрою, сіллю та збіжжям⁸. Разом із тим їм заборонили займатись фармакологією, гірничою справою, бути на службі в міських адміністраціях, у шкільних урядництвах, судових органах, працювати в цехах та гільдіях⁹. Зазнало утисків і єврейське друкарство. Так, діяла заборона на видання та імпорт кабалістичної та хасидської літератури. Мало того, розпорядженням від 1814 р. угоди й документи, укладені їдишем чи івритом, визнавались такими, що втратили чинність¹⁰. Що стосується освітньої галузі, то станом на 1830 р. в Галичині навчалось 288 єврейських дітей. Львівська єврейська школа нараховувала приблизно 100 учнів. У 1848 р. у львівських

⁵ Stanisław Peplowski-Schnür, *Z przeszłości Galicyi (1772 1862)*. (Lwów, 1895).

⁶ Ігор Чорновол, *Українська фракція Галицького крайового сейму 1861–1901 (нарис з історії українського парламентаризму)*. (Львів, 2002).

⁷ Majer Balaban, *Żydzi w Austrii za panowania cesarza Franciszka Jozefa I ze szczegolnem uwzdednionem Galicji 1848–1908*. (Stanisławów, 1909).

⁸ “Австрія”, *Електронная єврейская энциклопедия*, отримано доступ 11 листопада 2013 р., <http://www.eleven.co.il/article/10050>

⁹ Marcin Soboń, *Polacy wobec Żydów w Galicji doby autonomicznej w latach 1868–1914*. (Kraków : Verso, 2011), 61.

¹⁰ Іван Монолатій, “Євреї в імперії Габсбургів”, у книзі *Нариси з історії та культури євреїв України*. 2-ге вид. (Київ: Дух і Літера, 2008), 101.

гімназіях навчалось приблизно 32 гімназисти-євреї, а станом на 1830 р. у Львівському університеті навчалось шестеро студентів-євреїв, котрі слухали лекції на правничих курсах¹¹.

Незначних змін у політико-правовому становищі єврейської спільноти завдала політика цісаря Фердинанда I (1835–1848). Зокрема, декретом від 4 червня 1841 р. євреї отримали право володіти земельною власністю. Також скасовувалися правові обмеження на одруження єврейських учителів, рабинів, учених, промисловців, банкірів. Відтак зросла кількість єврейських родин, що отримали право мешкати у Відні, з 121 сім'ї у 1800 р. до 197 у 1847 р¹². Водночас 1847 р. уряд ввів новий податок для євреїв, котрі виявили бажання переселитися з Королівства Польського до Галичини. Зокрема, дорослий єврей сплачував на кордоні 4 зол. рин. 50 кр., єврейка – 3 зол. рин. 15 кр., їхні діти – 1 зол. рин. 45 кр.¹³

За таких умов революційні події для представників юдаїзму стали можливістю, з одного боку – домогтися скасування чинні обмеження, з іншого – розширити власні права і свободи. Послідовним союзником у цьому напрямі виявився Ф. Смолька. Єврейське питання в його світоглядному сприйнятті та політичній діяльності нерозривно пов'язане зі становленням як знаного галицького політика. Він народився 5 листопада 1810 р. в Калуші. Від 1820 р. навчався в домініканській гімназії м. Львова, із 68 учнів якої п'ятеро були євреями¹⁴. Вищу освіту Ф. Смолька здобув 1831 р., закінчивши правничий факультет Львівського університету. У 1836 р. він отримав ступінь доктора права, а від 1840 р. відкрив власну адвокатську канцелярію у Львові¹⁵.

Визначальними для політичної кар'єри Ф. Смольки стали 40-і рр. XIX ст. Розділивши ідеї польського патріотичного руху, він обрав активну участь у конспіративній діяльності з метою відновити Річ Посполиту, що призвело до його арешту 1841 р. та ув'язнення на 3,5 роки¹⁶. Визнав свою провину, тому 21 січня 1845 р. смертний вирок Ф. Смольці замінили на цісарське помилування¹⁷. Водночас він втратив ступінь доктора та можливість на певний

¹¹ Majer Balaban, *Żydzi w Austrii za panowania cesarza Franciszka Jozefa I ze szczegolnem uwzdednionem Galicji 1848–1908*. (Stanisławów, 1909), 11.

¹² “Австрия”, *Електронная єврейская енциклопедия*, отримано доступ 11 листопада 2013 р., <http://www.eleven.co.il/article/10050>

¹³ Majer Balaban, *Żydzi w Austrii za panowania cesarza Franciszka Jozefa I ze szczegolnem uwzdednionem Galicji 1848–1908*. (Stanisławów, 1909), 12.

¹⁴ Stanisław Smolka, *Dziennik Franciszka Smolki: 1848–1849 w listach do żony*. (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1913), X.

¹⁵ Stanisław Kieniewicz, “Smolka Franciszek Jan (1810—1899)”, *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, отримано доступ 06 квітня 2018 р., <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/franciszek-jan-smolka>

¹⁶ Ігор Чорновол, “Францішек Смолька – вождь вулиць і президент Парламенту”, *Незалежний культурологічний часопис “І”*, (2004): 235.

¹⁷ Stanisław Kieniewicz, “Smolka Franciszek Jan (1810—1899)”, *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, отримано доступ 06 квітня 2018 р., <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/franciszek-jan-smolka>

час займатись адвокатською практикою¹⁸. Попри це, свою політичну активність Ф. Смолька продовжив уже в часі “Весни народів”, увійшовши до конституційного парламенту, де був обраний віце-президентом, а згодом і президентом¹⁹. Під час революційних подій виступив за широкі автономні права для Галичини у складі Австрійської імперії²⁰.

Зацікавлення Ф. Смолькою єврейською проблемою та надання пропозицій, щоб її вирішити, припало на найвизначальніші етапи для правно-політичного становища галицьких юдеїв. Передовсім, це події 1848–1849 рр. та 1867–1868 рр. Прикметно, що для першого етапу, під час відстоювання Ф. Смолькою національних інтересів людности Австрійської імперії в часі “Весни народів”, відчутну прихильність до нього виявила саме єврейська громадськість. Ідеться про складену 18 березня 1848 р. петицію до імператора Фердинанда I²¹. Її ідейним надхненником виступив Ф. Смолька, а також його близький приятель, адвокат Роберт Хеферн та майбутній знаний політик Флоріян Земляковський²². Крім них, під документом поставили свої підписи і єврейські демократи Рахміель Мізес, Освальд Менкес, Озіаш Ляйб Горовіц, рабин Авраам Кон та ін.²³ Де-факто, це була програма політичних перетворень в імперії. Автори наголошували: необхідно оголосити політичну амністію, ліквідувати панщину, забезпечити свободу друку, закласти народні школи тощо²⁴.

На окрему увагу заслуговує оцінка тієї петиції в середовищі єврейських кіл. Цей документ отримав схвальний відгук від єврейського історика М. Балабана, який високо оцінив внесок Ф. Смольки у вирішенні єврейської проблеми²⁵. Зокрема, у зверненні авторів до цісаря, опосередковану дотичність до єврейської спільноти можна простежити в декількох його частинах. Так, у вступі вони наголосили на необхідності забезпечити рівність громадянських та політичних прав усіх мешканців краю незалежно від їхнього віровизнання, оскільки це “[...] є слушною вимогою часу, а також сильним бажанням тих, котрі в цьому ракурсі роблять жертви”²⁶. Відтак згадані пропозиції були узагальнені в одинадцятomu пункті, де йшлося про рівність у дотриманні громадсько-політичних прав для

¹⁸ Ігор Чорновол, “Францішек Смолька – вождь вулиць і президент Парламенту”, *Незалежний культурологічний часопис “І”*, (2004): 235.

¹⁹ Józef Kenig, *Franciszek Smolka*. (Warszawa, 1899), 497.

²⁰ Ibidem.

²¹ Stanisław Pełowski-Schnür, *Z przeszłości Galicji (1772–1862)*. (Lwów, 1895), 486–487.

²² Stanisław Smolka, *Dziennik Franciszka Smolki: 1848–1849 w listach do żony*. (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1913), LXI.

²³ Majer Balaban, *Żydzi w Austrii za panowania cesarza Franciszka Józefa I ze szczególnem uwzdednionem Galicji 1848–1908*. (Stanisławów, 1909), 14.

²⁴ Józef Białynia Cholodecki, *Franciszek Smolka*. (Lwów, 1913), 33.

²⁵ Majer Balaban, *Żydzi w Austrii za panowania cesarza Franciszka Józefa I ze szczególnem uwzdednionem Galicji 1848–1908*. (Stanisławów, 1909), 13–15.

²⁶ “Najjaśniejszy Panie! [Inc.:] Od dwu lat w królestwie Galicji nie zwołano sejmu [...]” *Fbc*, отримано доступ 21 лютого 2018 р. https://fbc.pionier.net.pl/search#fq={!tag=dcterms_accessRights}&dcterms_accessRights%3A%22Dost%C4%99p%20otwarty%22&q=18%20marca%201848

усіх соціальних категорій та віровизнань²⁷. Ці та інші вимоги викликали хвилю національного піднесення і серед мешканців Львова, і за його межами. За короткий проміжок часу під петицією поставили свої підписи понад 12 тис. осіб, у тому числі й частина галицьких євреїв²⁸. Отже, позиція та діяльність Ф. Смольки співпала з інтересами єврейської спільноти у відстоюванні громадянських прав і свобод. Це, за умови успішного перебігу революційних подій, відкривало шлях для активізації суспільно-політичного життя єврейської людности та перспектив співпраці з поляками.

Стрімкий злет політичної ваги Ф. Смольки під час революційних подій позначився на його авторитеті, у тому числі й серед єврейської спільноти. Зокрема, євреї розраховували на сприяння Ф. Смольки вирішити єврейське питання. Для прикладу, у листі до своєї дружини Леокадії від 3 вересня 1848 р. Ф. Смолька зазначив, що до нього звернулися євреї з Тисмениці та Жовкви з петицією емансипаційного змісту. Йдеться про лист, що датовано 27 серпня 1848 р. за підписами Г. Кона, А. Шульмана, С. Сокаля²⁹. Ф. Смолька запевнив авторів, що буде докладати зусиль для визнання за євреями повної рівноправности. Попри це, він додав, “[...] що на випадок реалізації їхніх домагань, вони (євреї – *Н. В.*) користувались ними вельми обережно і, не приведи Господи, не використовували їх на шкоду християнам, а то під загрозою реакції”³⁰.

Революційні події 1848–1849 рр., а також до певної міри активна позиція та діяльність Ф. Смольки, змусили австрійський уряд піти на поступки підданам держави. Ці зміни стосувалися і єврейської людности. Зокрема, 25 квітня 1848 р. проголошено рівність громадян у питанні сплати податків³¹. Водночас євреї отримали право набувати нерухомість. У жовтні того ж року Австрійський парламент скасував кошерний та свічковий податки³². Наступним кроком став дозвіл Фердинанда I створювати національну гвардію, до складу якої увійшов окремий єврейський загін³³. Підсумком національних змагань стала Конституція 4 березня 1849 р., яка проголошувала свободу віросповідання, що на практиці означало рівноправність єврейського населення³⁴. Разом із тим, на виборах до

²⁷ “Najjaśniejszy Panie! [Inc.:] Od dwu lat w królestwie Galicyi nie zwołano sejmju [...]” *Fbc*, отримано доступ 21 лютого 2018 р. https://fbc.pionier.net.pl/search#fq={!tag=dcterms_accessRights}&dcterms_accessRights%3A%22Dost%C4%99p%20otwarty%22&q=18%20marca%201848

²⁸ Józef Białynia Chołodecki, *Franciszek Smolka*. (Lwów, 1913), 33.

²⁹ Stanisław Smolka, *Dziennik Franciszka Smolki: 1848–1849 w listach do żony*. (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1913), 29.

³⁰ Józef Białynia Chołodecki, *Franciszek Smolka*. (Lwów, 1913), 41.

³¹ Marcin Soboń, *Polacy wobec Żydów w Galicji doby autonomicznej w latach 1868–1914*. (Kraków: Verso, 2011), 61.

³² Володимир Меламед, “Під владою Габсбургів”, *Незалежний культурологічний часопис “І”*, Вип. 51, (2008): 56.

³³ Majer Balaban, *Żydzi w Austrii za panowania cesarza Franciszka Józefa I ze szczególnem uwzględnieniem Galicji 1848–1908*. (Stanisławów, 1909), 15.

³⁴ Majer Balaban, *Dzieje Żydów w Galicji i w Rzeczypospolitej Krakowskiej 1772–1868*. (Lwów, 1914), 176.

місцевих органів влади єврейська спільнота Галичини виборола більшість депутатських місць у магістратах Тернополя, Бродів, Станіславова, Коломиї, Дрогобича, Перемишля. Наступним кроком стало обрання на виборах 1848 р. до Австрійського парламенту 5 єврейських депутатів: голови комітету суспільної безпеки Адольфа Фішгофа (1816–1893), керівника революційного Академічного легіону Йосифа Гольдмарка (1819–1881) (Відень), а також Ісаака Ноа Мангаймера (1793–1865) (Броди), Абрагама Гальперна (Станіславів) та варшавського рабина Бере Мейзелса³⁵. Наступного року офіційне визнання отримали іврит та їдиш. Певні поступки мали місце і в освітньому секторі, зокрема євреї здобули право отримувати вчені звання у вишах. Відтак 31 травня 1849 р. звання надзвичайного професора східних мов у Віденському університеті присвоєно Якубу Гольденталові, а докторові Вольфгану Веселові 1851 р. – надзвичайного професора кримінального права Празького університету. У Львівському університеті упродовж 1850–1853 рр. працювали доценти східних мов Єфраїм Ізраель Блюхер та Лазар Еліаз Ігель³⁶.

Попри політичні здобутки єврейського населення Австрії, міжнаціональна боротьба в часі “Весни народів” зазнала невдачі. Це особливо позначилось на політико-правовому становищі єврейської громади. До цього варто додати, що під час революції особливу активність виявили єврейська інтелігенція та міщанство. Натомість її консервативне крило залишилося осторонь революційних подій³⁷. Внаслідок реакції австрійського уряду, 31 грудня 1851 р. скасовано березневу Конституцію, а разом з нею – і рівноправність євреїв³⁸. Розпорядженням цісаря Франца Йосифа I (1848–1916) від 3 жовтня 1853 р. поновлено заборону купувати євреям нерухомість, утримувати крамниці за межами кварталу, мешкати за стінами гетто³⁹. Як зазначає М. Балабан, незважаючи на пропозиції дирекції поліції щодо ліквідації єврейського гетто, розпорядженням графа А. Голуховського від 29 березня 1858 р. поновлено обмеження щодо розселення євреїв у містах. Паралельно існувала заборона на торгівлю і підприємництво за межами єврейського кварталу у Львові⁴⁰. Разом із тим, євреї позбавлялись виборчих прав до місцевих органів влади⁴¹. Від 1857 р. їм було заборонено утримувати на службі християн. Від 1865 р. жорсткій цензурі

³⁵ Majer Balaban, *Żydzi w Austrii za panowania cesarza Franciszka Jozefa I ze szczegolnem uwzdednionem Galicji 1848–1908*. (Stanislawow, 1909), 15.

³⁶ Majer Balaban, *Dzieje Żydów w Galicji i w Rzeczypospolitej Krakowskiej 1772–1868*. (Lwów, 1914), 178.

³⁷ Filip Friädman, “Dzieje Żydów w Galicji (1772–1914)” у книзі *Żydzi w Polsce odrodzonej*, red. I. Schipera, A. Tartakowera і A. Haffki. Т. 1. (Warszawa, 1933), 386.

³⁸ Ibidem, 388.

³⁹ Majer Balaban, *Dzieje Żydów w Galicji i w Rzeczypospolitej Krakowskiej 1772–1868*. (Lwów, 1914), 179.

⁴⁰ Ibidem, 181–182.

⁴¹ Іван Монолатій, “Євреї в імперії Габсбургів”, у книзі *Нариси з історії та культури євреїв України*. 2-ге вид. (Київ: Дух і Літера, 2008), 103.

підлягав і єврейський друк⁴². Чи не єдиним здобутком єврейської громади під час “Весни народів” залишилось право репрезентувати інтереси громади в Торгово-промислових палатах, а також брати участь у міському самоврядуванні Львова, Кракова й Бродів. Очевидно, що така політика мала на меті обмежити економічну активність єврейської людности, і в майбутньому призвести до її пронимецької, а згодом і пропольської асиміляції в Галичині.

Після поразки “Весни народів” Ф. Смолька на нетривалий час призупинив свою політичну діяльність та відновив адвокатську практику. Однак, уже з відкриттям у Львові 1861 р. Галицького Крайового Союму, він, очоливши у ньому польських лібералів, зумів стати одним із найвідоміших його представників. Зокрема, за його ініціативи з’явилися перші польські фракції у 1868–1869 рр. під час так званої “революційної кампанії”, що ставила за мету поглибити федеративні зрушення в імперії з одночасним наданням Галичині привілеїв угорської частини монархії. Прихильники Ф. Смольки виступали за поділ монархії на буковинсько-галицьку, німецьку, угорську і чеську частини⁴³. Очевидно, що втілити в життя ці ідеї можна було за підтримки і єврейського населення, авторитет серед якого був беззаперечним.

У 1867 р., внаслідок австро-угорського компромісу, Австрія перетворилася на дуалістичну Австро-Угорську монархію. Згідно з Конституцією, проголошувалась рівність усіх підданих у правах, незалежно від їх віросповідання й соціального стану. 6-й параграф Конституції дозволяв євреям мешкати на всій території держави. Аналогічні ухвали, що стосувались ліквідації обмежень щодо євреїв, прийняв і Галицький Крайовий Союм. На цій підставі всі обмеження скасувала і міська рада Львова⁴⁴.

Конституція 1867 р. забезпечила єврейському населенню доступ до загальноосвітніх шкіл, гімназій і вишів. Як наслідок, чисельність єврейських учнів і студентів почала швидко зростати. Станом на 1904 р. лише у Львівському і Краківському університетах навчалось 904 євреї, у той час як 1867 р. кількість єврейських студентів у всіх австрійських вищих школах складала 769 осіб⁴⁵. Визначені Конституцією засади мали позитивні наслідки для євреїв Галичини, оскільки вони отримали однакові права з іншими народами імперії, що сприяло ліквідації гетто.

Попри позитивні зрушення у правно-політичному житті єврейської спільноти, декларація рівноправности втілювалася в життя украй повільно. Відтак єврейські

⁴² Яків Хонігсман, “Права євреїв у законодавстві Австро-Угорської імперії”, *Незалежний культурологічний часопис “І”*, Вип. 48, (2007): 44–45.

⁴³ Ігор Чорновол, *Українська фракція Галицького крайового сейму 1861–1901 (нарис з історії українського парламентаризму)*. (Львів, 2002), 62.

⁴⁴ Majer Balaban, *Dzieje Żydów w Galicji i w Rzeczypospolitej Krakowskiej 1772–1868*. (Lwów, 1914), 181–182.

⁴⁵ Володимир Меламед, “У боротьбі за рівноправність і національне відродження (1849–1918)”, *Незалежний культурологічний часопис “І”*, Вип. 51, (2008): 60.

депутати взяли курс на зближення з польськими політичними колами. Платформою для зміцнення польсько-єврейських відносин другої половини XIX ст. став Галицький Крайовий Сойм. Як і в 1848 р. ідейним надхненником відстоювання інтересів єврейської громади виступив Ф. Смолька. Поряд з цим, наприкінці 60-х – початку 70-х рр. XIX ст. найактивнішим єврейським депутатом у Галицькому Соїмі був адвокат Освальд Хонігсман⁴⁶. На засіданнях сойму він порушив мовне питання під час проходження військової служби, внесено петиції до адміністративної комісії з приводу оподаткування та ін⁴⁷. 30 вересня і 8 листопада 1868 р. О. Хонігсман разом із Мареком Дубсом підняли в соїмі питання, щоб владні структури дотримувалися конституційних прав євреїв, гарантованих Конституцією 1867 р. Їх підтримав Ф. Смолька, котрий закликав депутатів надати євреям право брати участь у керуванні міськими громадами. Політик виступив із розлогою промовою, у якій вдався до всебічного історичного аналізу суспільно-політичного та соціально-економічного життя єврейського народу, засвідчивши ґрунтовну обізнаність у цьому питанні. Емоційна складова та ораторський хист доповідача викликали схвальні відгуки в решті членів сойму. Зокрема, він відзначив таке: “Придивляючись до заплутаного єврейського питання, не знаємо, як його розв’язати. А це назагал так легко. Розв’яжемо його, як вже було сказано, щирим наданням рівноправності на практиці. [...] Це питання не потрібно відтягувати чи шукати якихось штучних “містичних” способів, щоб його розв’язати [...] не потрібно писати товстелезних і заплутаних кодексів, а якщо не хочемо бути справедливими перед правом, якщо не хочемо бути добрими політиками, якщо не хочемо бути справжніми поляками, то будьмо принаймні справедливими християнами і не чинімо євреям того, чого самі собі не бажаємо”⁴⁸.

Ф. Смолька, звертаючись до колег, піднімав питання про необхідність підтримки єврейських намірів, оскільки в такому випадку вони стануть ближчими до польських інтересів. “Як вони можуть стати поляками, якщо ми їм не можемо сприяти у тих намірах, які вже віддавна надав їм Відень?” – зазначив політик⁴⁹. Водночас, він наводив аргументи, згідно з якими від рівноправності євреїв політичні дивіденди отримували й поляки. “В ім’я справедливості, в ім’я не євреїв, але нашого власного інтересу, в ім’я історії та традиції землі нашої, в ім’я того, що всі прагнуть, щоби євреї стали поляками, закликаю панство прийняти урядову і комісійну пропозицію”, – підсумовував посол⁵⁰. Тим не менш,

⁴⁶ Назар Васьків, “Єврейське представництво в Галицькому Крайовому сеймі (1861–1914)” *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 17. (2008): 60.

⁴⁷ *Stenograficzne Sprawozdania z drugiej sesji drugiego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem w roku 1868*. Posiedzenie 1–34. Przymót: 1. Indeks osób. 2. Indeks przedmiotów. 85, 165.

⁴⁸ *Mowy posła Franciszka Smolki wygłoszone na posiedzeniach galic. Sejmu dnia 30. września i 8. Października 1868 r. w kwestyi żydowskiej*. (Lwów, 1868), 8.

⁴⁹ *Ibidem*, 4.

⁵⁰ *Ibidem*, 5.

єврейське питання, за висловом М. Балабана, “[...] неодноразово відбивалось голосним відлунням об соймові мури”⁵¹. Зрештою, старанням Ф. Смольки сойм ухвалив рішення скасувати обмеження щодо єврейської громади Галичини. На його підставі були скасовані обмеження щодо євреїв у статуті Ради міста Львова⁵².

Окрім парламентської діяльності у Галицькому Соїмі, Ф. Смолька упродовж 1861–1867 рр., 1870–1877 рр. та 1879–1893 рр. активно працював у Державній Раді, а 1881 р. парламент обрав його президентом. Уже після своєї відставки 1893 р. цісар нагородив політика членством у Палаті Вельмож (вища палата парламенту – *H. B.*), однак він не скористався цією можливістю⁵³.

Останні роки свого життя Ф. Смолька провів у Львові у своєму помешканні при вул. Словацького 1, де й помер 4 грудня 1899 р. Відомо про велике число отриманих родиною телеграм співчуття та похоронних вінків від громадськості. Представники єврейських кіл у такий спосіб намагалися віддати шану “своєму адвокату”⁵⁴.

Загалом, на зламі XVIII–XIX ст. відбулися зміни в політико-правовому становищі єврейського населення Австрійської імперії. Реформи Марії-Терезії та Йосифа II в теорії були покликані розширити правове поле діяльності єврейської спільноти, що в подальшому мало забезпечити її соціально-економічний поступ. Натомість на практиці вони повинні були вплинути на демографічний розвиток єврейської людности, що в майбутньому мало призвести до зменшення її чисельности. Складовою частиною цього процесу була пронимецька асиміляція євреїв. Попри це, реформи австрійських цісарів не змогли досягнути поставленої мети. Внаслідок революційних подій 1848–1849 рр., а також конституційних перетворень 60-х років XIX ст., уряд був змушений піти на поступки єврейській спільноті. Важливу роль у цьому плані відіграв Ф. Смолька, політична діяльність якого сприяла вирішенню єврейської проблеми. Це забезпечило євреям права громадян держави, що вплинуло на ріст їхньої політичної активности. За таких умов вони активно інтегрувалися в політичне життя Австро-Угорської монархії. Звідси розпочався новий етап у суспільно-політичному розвитку єврейської спільноти.

⁵¹ Majer Balaban, *Żydzi w Austrii za panowania cesarza Franciszka Józefa I ze szczególnem uwzględnieniem Galicji 1848–1908*. (Stanisławów, 1909), 27.

⁵² Majer Balaban, *Dzieje Żydów w Galicji i w Rzeczypospolitej Krakowskiej 1772–1868*. (Lwów, 1914), 210.

⁵³ Ігор Чорновол, “Францішек Смолька – вождь вулиць і президент Парламенту”, *Незалежний культурологічний часопис “І”*, (2004): 236.

⁵⁴ Józef Białynia Chołodecki, *Franciszek Smolka*. (Lwów, 1913), 68, 70.

**ON THE WAY TO EQUALITY:
FRANCISHEK SMOLKA AND “THE JEWISH PROBLEMS”
IN GALICIA IN THE MIDDLE OF THE 19-th CENTURY**

Nazar VASKIV

Ivan Franko National University of Lviv
Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries
1 Universytetska str., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: nazik_man@yahoo.com

The main idea of the article is to analyze study of the socio-political activities of Smolka and his contribution to solving the Jewish problems in Galicia in the mid-nineteenth century.

In the first half of the nineteenth century, the Jewish problems remained of the highest priority in the internal policy of the Austrian government. Numerous restrictions on the Jewish population delayed imminent reforms for their political, economic and cultural integration. The pro-German assimilation did not solve any Jewish problems. At the same time, the majority of the Jewish population sought legislative changes which in the end was supposed to provide them with the rights of citizens of the state.

The events of 1848–1849 and 1867–1868 were important for the legal-political development of the Jewish population of Galicia. At this stage, the Jewish community sought social transformations in the country, aiming at the expansion of their civil rights and freedom. They partly succeeded in achieving that during the “Spring of Peoples”, which resulted in the consolidation of Galician Jews. Particularly active in its resolution was a well-known Galician representative of the Polish politicians, Franciszek Smolka (1810–1899).

Despite the defeat of the revolution, the events of the 1860’s were the turning point of the emancipation trends which had a profound impact on the legal and political situation of the Jewish population. In 1867, as a result of the Austro-Hungarian compromise, Austria became a dualistic Austro-Hungarian monarchy. According to the Constitution, the equality of rights of all subjects regardless of their religious and social status was proclaimed. Similar decisions concerning the elimination of restrictions on Jews were also adopted by the Galician Regional Seim. The social changes led to solving the Jewish problems, first in the Austrian and later in the Austro-Hungarian Empire.

Despite the positive improvements in the legal and political life of the Jewish community, the declaration of equality was implemented very slowly. Thus, the Jewish deputies aimed to converge with the Polish political circles. F. Smolka was an ideological inspirer for defending the interests of the Jewish community. He called on deputies to give Jews the rights to participate in the management of urban communities. At his initiative, the gradual integration of Galician Jews into the political and economic life of both the region and the monarchy as a whole took place.

Keywords: F. Smolka, Jewish question, Galicia, “Spring of peoples”, Jewish population, Galician Regional Diet.

REFERENCES

- “Austria” *Electronic Jewish Encyclopedia*, accessed 11 November 2013, <http://www.eleven.co.il/article/10050> (in Russian).
- Nazar, Vaskiv. “Jewish representation in the Galician Diet (1861–1914)”, *Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood*. No. 17, (2008): 58–66. (in Ukrainian).
- Volodymyr, Melamed. “Under the authority of the Habsburgs”, *Independent cultural magazine “I”*. No. 51, (2008): 48–57. (in Ukrainian).
- Volodymyr, Melamed. “In the struggle for equality and national revival (1849–1918)”, *Independent cultural magazine “I”*. No. 51, (2008): 58–71. (in Ukrainian).

- Ivan, Monolatij I. “Jews in the Habsburg Empire” in *Essays on the history and culture of Jews in Ukraine*. 2-ed., Kyiv: Dukh i Litera, 2008. 97–116 (in Ukrainian).
- Yakiev, Khonigsman “The rights of Jews in the legislation of the Austro-Hungarian Empire”, *Independent cultural magazine “I”*. No. 48. (2007): 36–41. (in Ukrainian).
- Igor, Chornovol. *Ukrainian fraction of the Galician Regional Sejm 1861–1901 (essay on the history of Ukrainian parliamentarism)*. Lviv, 2002. (in Ukrainian).
- Igor, Chornovol. “Francishek Smolka is a leader of the streets and president of Parliament”. *Independent cultural magazine “I”*. (2004): 234–237. (in Ukrainian).
- Majer, Balaban. *History of Jews in Galicja and in the Krakow 1772–1868*. Lviv, 1914. (in Polish).
- Majer, Balaban M. *Jews in Austria during the reign of Emperor Franz Jozef I with a specially indebted Galicia 1848–1908*. Stanislawiw, 1909. (in Polish).
- Józef, Białynia Chołodecki. *Franciszek Smolka*. Lviv, 1913. (in Polish).
- Filip, Friedman. “History of the Jews in Galicia (1772–1914)” in *Jews in Poland reborn*. T. 1. Warsaw, 1933. (in Polish).
- Józef, Kenig. *Francishek Smolka*. Warsaw, 1899. (in Polish).
- Stanislaw, Kieniewicz. “Smolka Franciszek Jan (1810–1899)”, *Online Polish Biographical Dictionary*, accessed 06 April 2018, <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/franciszek-jan-smolka> (in Polish).
- Speech by Deputy Francishek Smolka delivered at meetings of Galic. Seym on September 30 and 8 October 1868 on Jewish question*. Lviv, 1868. (in Polish).
- Serene Lord! For two years, the Diet has not been called in the kingdom of Galicia [...]*, Fbc, accessed 21 February 2018, https://fbc.pionier.net.pl/search#fq={!tag=dterms_accessRights}dterms_accessRights%3A%22Dost%C4%99p%20otwarty%22&q=18%20marca%201848 (in Polish).
- Stanislaw, Pełowski-Schnür. *From the past of Galicia*. Lviv, 1895. (in Polish).
- Stanislaw, Smolka. *Francishek Smolka's Diary: 1848–1849 in letters to his wife*. Warsaw: Gebethner i Wolff, 1913. (in Polish).
- Marcin, Soboń. *Poles towards Jews in Galicia, an autonomous day in the years 1868–1914*. Krakow: Verso, 2011. (in Polish).
- Shorthand Reports from the Second Session of the Second Periphery of the Sejm of the National Kingdom of Galicya and Lodomeria along with the Grand Duchy of Krakow in 1868]. Vol. 1–34, 970 (in Polish).
- Karol, Widman. *Francishek Smolka: biographical mention*. Lviv, 1868. (in Polish).